

DALIA MARCINKEVIČIENĖ

Romantinė meilė kaip (sovietinė) socialinė politika

Anotacija: Straipsnyje analizuojamos sovietinio režimo pastangos 1945–1970 m. laikotarpiu transformuoti romantinės meilės sampratą ir įsprausti ją į ideologijos rėmus. Čia pateikiama, koku būdu „tikros“ sovietinės meilės koncepcija buvo suformuluota stalininės ir chruščiovinės šeimos politikos rėmuose ir kaip oficialiai priimti meilės principai imperatyviai mokė izoliuoti aistringus romantinius išgyvenimus nuo santuokos ir jos motyvų. Straipsnyje atskleidžiami sovietinės propagandos būdai, siekę supaprastinti seksualinę kultūrą ir kaip galima labiau sutapatinti seksualinę patirtį su reprodukcija, o ne su emocijomis.

Raktažodžiai: romantinė meilė, sovietmetis, socialinė politika, šeimos politika, seksualinė kultūra.

Filosofas Jacques'as Derrida, vieno interviu metu paprašytas pakalbėti apie meilę, kiek sutriko ir atsakė. Esą jis neturįs abstrakčių minčių „apie meilę“, o ir tokiam pokalbiui pradėti reikia bent jau aiškiai suformuluoto klausimo. Panašiai lietuvių literatūros kritikas Regimantas Tamošaitis viename savo tekstų užsiminė, kad meilę reikia išgyventi, o ne analizuoti ją kaip mokslinį objektą. Be abejonės, abu jie teisūs. Tačiau meilė kaip pokalbio ar rašinio tema tampa prasminga, kai ne tik keliami klausimai, bet ir aiškiai apibrėžiama chronologija. Meilė kaip tyrimo laukas, o ne vien emocinis išgyvenimas, tampa reikšminga (ypač mums, gyvenantiems Lietuvoje), kai kalbame apie jos raišką sovietmečiu. Sovietinis režimas suteikė meilei ideologinį vaidmenį ir niekada nerizikavo atiduoti ją subjektyvių, nenuspėjamų ir spontaniškų jausmų savieigai.

Šiame straipsnyje norima atskleisti sovietinės valdžios pastangas įsprausti romantinę meilę į totalitarinės ideologijos rėmus ir tokiu būdu ją panaudoti, vykdant valstybės šeimos politiką. Straipsnyje nemėginama įrodyti, kiek plačiai sovietinės Lietuvos visuomenė buvo indoktrinuota šia ideologizuota romantinės meilės koncepcija. Tačiau čia teigiama, kad nuo pat sovietinės valdžios gyvavimo pradžios daugiatiražė respublikos spauda nuolat primindavo

ir perspėdavo, kokia romantinės meilės versija yra priimtina sovietinės šalies gyventojams. Neretai šios nuostatos atspindėjo ir literatūroje, ir asmeninėse Lietuvos gyventojų biografijose.

Klasikinė romantinės meilės samprata

Romantizmas suformulavo pagrindinius romantinės meilės principus, kurie ir šiandien Vakarų kultūroje pripažįstami kaip modernios meilės etalonas. Bene didžiausią postūmį romantinės meilės sampratai suteikė Prancūzų revoliucija, kuri šalia lygybės visų luomų žmonėms reikalavo teisės į santuokas, sudarytas išskirtinai dėl meilės. Priešingai nei viduramžių krikščionybė, kuriai pagrindinė vertybė ir meilės tikslas buvo Dievas, ir skirtingai nuo švietėjų racionalumo, romantinėje epochoje meilė tapo Dievu ir tikslu. Dabar ji buvo daug svarbesnė ir reikšmingesnė nei savybės, už kurias mylima. Kitaip tariant, romantinė meilė tapo akla. Ne ta prasme, kaip ją suvokė Provanso riteris, kai mylimosios dvasinės savybės apakina gerbėją. Ir ne ta prasme, kaip ją įvardijo švietėjai, esą meilė apgaulinga, nes mylint neįmanoma suvokti realybės. Romantikams geidžiama meilė buvo akla, nes tik iracionalus intymus ryšys apskritai galėjo turėti jiems kokios nors prasmės¹.

Pasak romantikų, vienintelis meilės tikslas – susiliesti su mylinčiu žmogumi, neteikiant jokios reikšmės, kiek netobulas ir gal net nuodėmingas yra mylimasis. Romantinėje paradigmoje bet kuris ir bet koks meilės pasireiškimas buvo dieviškas ir geras, jei tik mylimieji gali ištirpti ir netekti savęs kito žmogaus esybėje. Tokiu būdu pasiekta transcendencija turėjo naikinti žmogaus izoliuotumą, sieti jį su kitu individu, aplinka ir galiausiai Dievu. Šis romantinės meilės aspektas Stendhaliui reiškė meilę be pasirinkimo ir be galimybės spręsti. Stendhalis ją vadino karštligė, o Marceliui Proustui ji buvo panaši į bacilos užkratą². Nors romantikai apibrėžė seksualumą kaip kažką, esantį daugiau nei fizinis aktas ir biologija, tačiau sutarė, kad absoliučiai daugumai žmonių „ištirpti kito žmogaus esybėje“ buvo įmanoma tik jo dėka. Todėl romantikams seksualiniai pojūčiai tapo nepamainoma meilės raiška.

1 Irving Singer, *The Nature of Love*, t. 2: *Courtly and Romantic*, 1984, p. 292–295.

2 *Ibid.*, p. 361.

Seksualinė aistra romantikams buvo neatskiriama nuo kančios. Kadangi kančia glaudžiai susijusi su asmenybės branda, seksualinę aistrą romantikai suvokė kaip vieną svarbiausių savęs pažinimo formų. Pasak meilės fenomeną tyrinėjusių mokslininkų, romantinei meilei atsidavęs europietis meilę myli dėl jos pačios ir dėl kančios, kurią patiria, išgyvendamas seksualinę aistrą. Žmogus pažįsta save tik rizikuodamas savo gyvenimu, o savęs-destrukcija per aistrą ir kančią padeda suvokti save patį³. Todėl romantinė seksualinė aistra nėra laiminga meilė. Pati romantika gyva tiek, kiek meilė yra fatališka, nulemta ir pasmerkta paties gyvenimo. Ir nors aistra visada reiškia kančią, būtent ji yra pati svarbiausia romantinės meilės patirtis.

Romantinė aistringa meilė priešpriešinama partnerystės tipo meilei, kuri yra stabili, švelni, pagarbi ir labiau komfortabili, bet gerokai mažiau intensyvi⁴. Patyrimas, virtęs realiu gyvenimu, nebėra aistra. Todėl seksualinė romantinė meilė teturi mažai bendro su kasdienybe. Dėl šios priežasties romantikai lengva ranka atmetė santuokinę ištikimybę, nes aistringa romantinė meilė *per se* yra kažkas stipriau nei noras būti nuosaikiai mylimam ir laimingam. Nuo XX a. pradžios santuokos ir seksualinės romantinės meilės konfliktas nebėra toks ryškus, tačiau įtampa viena kitos atžvilgiu išlieka⁵.

Romantinės meilės versijos: bolševikinis eksperimentas

Bolševikinė Rusija buvo pirmoji valstybė pasaulyje, mėginusi apginti romantinę seksualinę meilę jai palankiais įstatymais ir propaganda⁶. Laisva, paremta romantine meile ir nesusaistyta įsipareigojimais bei turтинiais santykiais, dviejų

3 Denis de Rougemont, *Love in the Western World*, New York: 1st Fawcett Premier Printing, 1956, p. 53.

4 *Romantic Passion: A Universal Experience?*, ed. by William Jankowiak, New York: Columbia University Press, 1995, p. 4.

5 Denis de Rougemont, *op. cit.*, p. 53.

6 Vakaruose, priešingai, nuo XX a. pradžios vis labiau įsigalint vidurinėsios klasės vertybėms, visuomenės stengėsi surasti kultūrinių stabdžių romantinei seksualinei meilei. Šiuo atveju Denisas de Rougemont'as kalba apie aistros suprimityvinimą ir subanalinimą masinėje Vakarų kultūroje. Pasak jo, grožinė literatūra, kino filmai, teatras siekė suderinti ir pasiūlyti Vakarų vartotojui du nesuderinamus dalykus: aistringą meilę su laiminga pabaiga. Apie prijaukintą, subuitintą aistrą kaip atsisakymą kentėti JAV visuomenėje puikią analizę pateikia Eva Illouz, žr.: Eva Illouz, *Consuming The Romantic Utopia: Love and The Cultural Contradictions of Capitalism*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1997.

asmenų sąjunga tapo vienu iš valstybės simbolių⁷. Šiuo atžvilgiu bolševikiniai ideologai rėmėsi Marxo ir Engelso nuostata apie skirtingas darbininkų ir buržuazinės šeimos vertybes bei naujus tarpasmeninius vyrų ir moterų santykius komunistinėje visuomenėje. Tuoj po socialistinės Spalio revoliucijos priimti įstatymai turėjo užtikrinti ir paspartinti idėjos įgyvendinimą⁸. 1918 m. pirmasis sovietinis Santuokos ir šeimos kodeksas įteisino skyrybas abiejų sutuoktinių prašymu, nenurodant priežasties. Įstatymas taip pat pripažino santuokas *de facto*. 1920 m. buvo oficialiai įteisinti abortai, atliekant juos valstybės sąskaita. Jau 3-ojo dešimtmečio viduryje Rusija pasiekė didžiausią skyrybų skaičių Europoje. Jis buvo 3 kartus didesnis nei Vokietijoje, 3,56 karto nei Prancūzijoje ir 26 kartus didesnis nei Velse ir Anglijoje. 1926 m. Maskvoje išsiskirdavo kas antra santuoką registravusi pora⁹. Tais pačiais metais buvo priimtas naujas Santuokos, Šeimos ir Globos kodeksas, kuris dar kartą įteisino santuokas *de facto* ir dar labiau supaprastino skyrybų procedūrą. Dabar oficialiai registruota santuoka galėjo būti nutraukta vieno iš sutuoktinių prašymu kitam net nepranešus apie savo sprendimą. Anastasios Posadskayos-Vanderbeck ir Barbaros Alpern parengtoje biografinių interviu knygoje yra užfiksuota nemažai rusų moterų liudijimų, kurių šeimyninis gyvenimas prabėgo praeito šimtmečio 3–4 dešimtmečio Rusijoje. Moterys pasakojo, kaip lengvai vyrai palikdavo savo vaikus, žmonas ir sutuoktines *de facto*, ieškodami vis naujų seksualinių išgyvenimų¹⁰. Jelena Dolgich pasakojo: „Mes vedėme. Jis buvo malonus žmogus, bet vėliau jis mane paliko su mūsų trimis vaikais. [...] Mat jis išsimylėjo. O jei jau išsimylėjo...“¹¹ Daugpatystė to meto Rusijoje nestebino. Jelena Ponomarenko prisiminė: „Aš šaukiau: ‚Seneli, pažiūrėk jis [vyras – DM] tapo pagaliau tėvu, mes turime sūnų!‘ Jis stovėjo ir pagaliau tarė: ‚Kvaila, kvaila mergiote, tai ne pirmas jo vaikas. Jis turėjo dukrą, kuri mirė keturių mėnesių. Jis yra vedęs.‘ Man jis niekada apie tai neminėjo ir aš galvojau, kad jis yra viengungis.“¹²

7 Wendy Z. Goldman, *Women, the State and Revolution: Soviet Family Policy & Social Life, 1917–1936*, Cambridge: Cambridge University Press, 1993, p. 34.

8 Elizabeth A. Wood, *The Baba and the Comrade*, Bloomington: Indiana University Press, 1997, p. 3.

9 *Ibid.*, p. 107–108.

10 *A Revolution of Their Own: Voices of Women in Soviet History*, ed. by Barbara Alpern Engel, Anastasia Posadskaya-Vanderbeck, Boulder: Westview Press, 1998.

11 *Ibid.*, p. 169.

12 *Ibid.*, p. 145.

Tačiau, romantinei seksualinei meilei suteikdama ypatingą reikšmę, bolševikinė ideologija su didele distancija ir nepasitikėjimu vertino faktą apie „dviejų esybių susiliejamą“. Ši aplinkybė ne tik prieštaravo, bet tiesiogiai grasino bolševikinėms kolektyvizmo ir visiško atsidavimo darbui doktrinoms (dar 1902 m. Leninas savo darbe *Kas daryti?* pabrėžė, kad profesionalaus revoliucionieriaus negali trikdyti seksualiniai troškimai). Tad bolševikinėje romantinės meilės koncepcijoje buvo atsisakyta gilaus emocinio dviejų žmonių tarpusavio ryšio kaip skatinančio jų savizoliaciją nuo kolektyvo, paliekant atvirą kelią seksualinei patirčiai¹³. Buvo tikimasi, kad išlaisvinti nuo emocinių ryšių ir didele dalimi nuo šeimyninių įsipareigojimų vyrai ir moterys galės koncentruotis kurdami naują visuomenę. Atitinkamai partiniai ideologai smerkė tokias romantinės draugystės formas kaip asistavimas ar koketerija, prilygindami jas sentimentaliems buržuaziniams įpročiams¹⁴. Nei seksualinis, nei tuo labiau emocinis ryšys nebuvo toleruojami ir su buvusiais klasiniais priešais. Tokios romantinės draugystės buvo griežtai smerkiamos ir galėjo būti prilygintos seksualiniam iškrypimui¹⁵. Kad paspartintų procesą, partinės feministės Inessa Armand ir Aleksandra Kollontaj svajojo apie motinystės nacionalizaciją Rusijoje, kai moteris nuo vaikų priežiūros išlaisvins vaikų miesteliai ir komunaliniai butai su valstybės apmokamomis šeiminkėmis.

Tačiau 4-ojo dešimtmečio pradžioje vis griežčiau buvo pasisakoma prieš nevaržomus tarpasmeninius vyrų ir moterų santykius. T.y. vis dažniau buvo smerkiami romantiniai santykiai be oficialiai registruotos santuokos ir seksualinis elgesys, kuris apskritai neigė tiek romantinę meilę, tiek šeimą. Palaipsniui romantinė seksualinė meilė buvo išstumta iš oficialaus stalininio diskurso ir sovietinėje propagandoje prarado bet koki svarbesnį vaidmenį. 1936 m. priimate šeimos įstatyme buvo pripažįstamos tik oficialiai registruotos santuokos, skyrybų procesas sugriežtintas, o abortai uždrausti. Romantinė seksualinė meilė pamažu transformavosi į „sovietinę tikrą meilę“, kurios reprezentacijos mene, kine ir literatūroje griežtai draudė nuogą kūną ir, svarbiausia, seksualinę aistrą¹⁶.

13 Vladimir Shlapentokh, *Love, Marriage, and Friendship in the Soviet Union: Ideals and Practices*, New York, Philadelphia: Praeger, 1984, p. 22.

14 Elizabeth A. Wood, *op. cit.*, p. 3.

15 Eric Naiman, *Sex in Public: The Incarnation of Early Soviet Ideology*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press: 1997, p. 137.

16 Rosalind Marsh, “Woman Writers of the 1930s: Conformity or Subversion?”, in: *Women in the Stalin Era*, ed. by Melanie Ilič, New York: Palgrave, 2001, p. 184.

Ideologų ir propagandos viešinama meilė darėsi vis banalesnė, o jos raiška – infantilesnė. 1945 m. Lietuvos visuomenė neišvengiamai susidūrė su šia tarpasmeninių santykių ideologija ir propaganda.

Tarpasmeniniai santykiai ir socialinė Stalino politika: pereinamasis laikotarpis

Stalino vykdoma socialinė šeimos politika buvo iš esmės priešinga besiklostančiai tarpukario Lietuvoje¹⁷. Sovietų Sąjungoje moterų užimtumas valstybės apmokamuose darbuose buvo pradėtas nuosekliai įgyvendinti jau pirmuoju penkmečiu, 1929 metais. Jų dalyvavimas darbo rinkoje neturėjo precedento ir vargiai lygin-tinas su bet kurios Vakarų Europos šalies. Šis modelis buvo perkeltas į sovietinę Lietuvą ir iš esmės vykdomas iki pat 1990-ųjų. SSRS žlugimo pabaigoje, 1989 m., sovietinėse Baltijos šalyse daugiau nei 80 proc. moterų dirbo pilną darbo dieną ir, kaip ir kitose sovietinėse respublikose, stengėsi atlikti propagandos joms primestus darbuotojos-žmonos-motinos vaidmenis¹⁸.

Po Antrojo pasaulinio karo sovietinėje Lietuvoje buvo pradėta kova su modernėjančios tarpukario Lietuvos visuomenės vertybėmis. Stalino politika tarpasmeninių santykių srityje buvo glaudžiai susijusi su lietuvių moralės normų neigimu. Tuo tarpu tarpukario lietuvių šeimoje sparčiai keitėsi ne tik požiūris į materialinius šeimos narių santykius, bet ir klostėsi nauji emociniai tarpusavio ryšiai. Tradicinėje XIX a. lietuvių šeimoje romantinė meilė nebuvo nei abipusių pretenzijų, nei diskusijų objektas. Būsimasis nepriklausomos Lietuvos Respublikos švietimo ministras Kazimieras Jokantas aprašė savo tėvų tarpusavio santykius. Jo nuomone, tėvai puikiai sugyveno:

Bet kalbos apie meilę niekuomet nebūdavo. Kokių nors sentimentališkų meilės išreiškimų, juo labiau ne. „Meilė – mylėti“ toje prasmėje, kaip supranta inteli-gentas, jiems, kaip ir daugumai sodiečių, išrodė nuodėmingais žodžiais, arba jei

17 George L. Mosse, *Nationalism and Sexuality: Respectability and Abnormal Sexuality in Modern Europe*, Howard Fertig, 1985, p. 185.

18 Gillian Pascal, Anna Kwak, *Gender Regimes in Transition in Central and Eastern Europe*, Policy Press, 2005, p. 38.

nenudėmingais, tai droviais: kalbėti ant tos temos jiems buvo nesmagu, suprati-
mą apie tų žodžių reikšmę įgavau tik būdamas gimnazijoje, 14–15 metų.¹⁹

Ūkininko sūnus (duktė) nevedė mylimosios (-ojo) be dalies (ar be atitin-
kamos dalies), nes erotinė meilė neatstojo prarasto tėvų ūkio ir socialinės padė-
ties. Šiuo atveju meilė ne to paties rango moteriai (vyru) nebūtų tapusi šeimyn-
ninės laimės garantu.

Tarpukario visuomenėje formavosi diametraliai priešinga šeimyninės lai-
mės ir santuokinės meilės samprata. Struktūrinė ir kultūrinė visuomenės mo-
dernizacija vis didesnę reikšmę teikė romantinės meilės sentimentams. Tarpu-
savio jausmai tapo ne tik individualia raiška, bet ir neatsiejama populiariosios
literatūros dalimi. Tarpukario moterų žurnalų straipsniuose ir novelėse meilė
įkūnijo moters ir vyro sielų vienybę, dviejų širdžių simbiozę, emocinį ir psi-
chologinį vyro ir žmonos susiklausymą. Meilė siekė užtikrinti šeimos darną
ir šeimyninės laimės pamatus²⁰. Atrodo, kad romantinė seksualinė meilė kaip
esminis sutuoktinių tarpasmeninių santykių elementas tapo ne tik to meto
grožinės literatūros heroje, bet ir neatskiriama santuokos dalimi. Apie tai įti-
kinamai byloja epistoliarinis tarpukario palikimas. Nors dauguma atvejų kal-
bame apie lietuvių inteligentų laiškus ir dienoraščius, tačiau jiems būdingą
gyvenseną palaiapsniui perėmė vyrai ir moterys, priklausę kitoms socialinėms
grupėms.

Tarpukario meilės idealui nebuvo priešpriešinami jokie kiti jausmai. Mylėti
visų pirma reiškė absoliučią pilnatvę ir emocinį bei psichologinį dviejų žmonių
ryšį. Šiuo atveju menkai tebuvo paisoma mylimojo religinių, patriotinių įsitiki-
nimų ar jo socialinės padėties. 1924 m. Marijos Mašiotaitės motina rašė dukrai
nepasitenkinimo kupiną laišką dėl tėvams nepriimtino jos pasirinkimo: „Jei nori
tai ištekėk, nors ir su civiliu šliūbu, jau iš bėdos ir ant tokio sutinku. [...] Gal
mes numirsim, tai daryk ką nori, bet žinok, kad mums tai būtų mirtis [...]“²¹
Po kelerių metų pačios Marijos rašytuose laiškuose mylimajam nėra net užuo-
minų apie dvejones. Kiekvieną dieną Juozui Urbšui į Berlyną siunčiamuose

19 Kazimieras Jokantas, „Užrašai iš mano gyvenimo. 1905–1910 m.“; Lietuvos mokslų aka-
demijos Rankraščių skyrius, f. 12-1665, l. 26.

20 Aušra Maslauskaitė, *Meilė ir santuoka pokyčių Lietuvoje*, Vilnius: Mokslo aidai, 2004. p. 58–61.

21 Onos Mašiotienės laiškas Marijai Mašiotaitėi, 1924 m., Lietuvos nacionalinės Martyno Maž-
vydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 14-578, l. 15.

laiškuose moteris rašė apie vienintelį savo norą – jį matyti ir būti kartu²². Meilė kaip autonominė dviejų sielų vienybė deklaruojama ir teisininko Vlodo Šimaičio laiškuose: „Aldona, juk nėra gražesnio dalyko pasauly kaip tobula dviejų sielų harmonija.“²³ Tarpukaryje meilė apskritai pradedama suvokti kaip vienas svarbiausių žmogui duotų išgyventi jausmų. 1934 m. Šimaitis mylimajai prisipažino: „Juk visa, ką žmogus gali ant žemės patirti, tai tik mylėdamas. Visa, kas pasaulyje pasiekta, tai tik iš didelės meilės.“²⁴

Modernėjantys vedybiniai santykiai tarpukaryje formavo naują situoktinių požiūrį vienas į kitą. Bene pirmą kartą lietuvių šeimos istorijoje mylimas žmogus kaip asmuo, o ne materialiniai, ideologiniai ar politiniai giminės tikslai tampa svarbiausia vedybų strategija. 1935 m. Vladas Šimaitis laiške Aldonai Dirmantaitei teigė: „Aš noriu dirbti, noriu gyventi, pagaliau noriu vargti tik dėl Tavęs.“²⁵ Mylinčiam tarpukario vyrui nepaprastai svarbi tampa mylimos moters savijauta ir jos gerovė, už kurią jis jaučiasi visiškai atsakingas. 1930 m. archeologas Jonas Puzinas laiške žmonai, rašytame iš Heidelbergo, prisipažino, kad niekas negali atstoti šeimos artumo: „Vienam, žinoma, bus liūdna, bet vėliau tikiuos tave atsigabenti ir tada liūdesiui spjausiu į barzdą! Vienatvėje gyvenant ilgesys pradeda užkariauti mane, pagalvojus apie tave su Diuti graudu darosi.“²⁶ Paskesniuose laiškuose Puzinas pasakojo apie jai pirktus rūbus, rūpinosi jos sveikata ir čia pat susirūpinęs teiravosi „ar turi dar pinigų?“²⁷

Tačiau ne tik mylimųjų gerovė ir savijauta tapo tarpukario situoktinių rūpesčiu. Individuali partnerio laimė pripažinta viena didžiausių vedybinių santykių vertybe. Asmeninė vyro ar žmonos karjera, jų profesinis tobulėjimas ar talento ugdymas reikalavo derinti poros poreikius, net jei tai grėsė romantinės meilės pilnatvei ir dviejų sielų „susiliejimui“. Neseniai ištekėjusi mokytoja Marija Bilevičiūtė–Vasiliauskienė dienoraštyje aprašo auką, kurią ji savanoriškai atiduoda dėl mylimojo laimės ir ateities:

22 Marijos Urbšienės laišakai Juozui Urbšui į Berlyną, 1926, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 14-449.

23 Vlodo Šimaičio laišakai Aldonai Dirmantaitei, 1935, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 62-188, l. 14.

24 *Ibid.*, 1934, l. 9.

25 *Ibid.*, 1935, l. 14.

26 Jono Puzino laiškas žmonai Konstancijai iš Heidelbergo, 1930 05 27, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 52-96.

27 *Ibid.*, 1932 12 15.

Jaučiu, kad bus sunku skirtis ir priprasti prie vienumos [vyras išvyksta į Berlyną – DM]. Bet kartu ir noriu, kad jis išvažiuotų – pasimokyti, pamatyti... gyvenime jaustųsi geriau, kad drąsiau galėtų kovoti už būvį. Aš pripratau prie jo ir jaučiu, kad jis dar brangesnis negu buvo. Man skaudu skirtis, bet aš noriu Jo laimės.²⁸

Meilės individualizavimas ir emociškai intymių santykių „įteisėjimas“ buvo bene ryškiausi tarpukario lietuvių šeimos modernumo bruožai.

Apie tai, kad šeimyninė laimė ir romantinė meilė nėra tapačios sąvokos, sovietinė propaganda pradėjo teigti iškart po karo pabaigos. 1946 m. dienraštyje *Komjaunimo tiesa* buvo rašoma: „Kas iš jaunų žmonių nenori šeimyninės laimės? Tačiau ieškant laimės, argi galima vadovautis tiktais jausmais, ar nereikia protingai apsvarstyti padėti?“²⁹ Straipsnyje atvirai mokoma, kad meilė negali būti šeimos kūrimo pagrindas. A. Griginis rašė: „Kai kas sako, kad meilės užtenka gyvenimo laimei. Tai giliai neteisinga pažiūra. Tarybinis žmogus, kurdamas vedybinį gyvenimą, neturi vien šia nuomone vadovautis. Ji nepateisina pagrindinio šeimos tikslo – auklėti naująją kartą.“³⁰

Stalininė propaganda pradėjo aršią kovą ne tik su romantinės seksualinės meilės raiška visuomenėje, bet stengėsi išguiti aistrą ir iš lietuvių literatūros bei poezijos. Neretai spaudoje ji buvo įvardijama kaip „lėkštas ir lengvabūdiškas tarybinio žmogaus jausmų traktavimas“³¹. Vietoje to ideologija nuosekliai diegė naujos, sovietinės meilės koncepciją. 6-ojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos pedagogai nuolat perspėdavo tėvus apsaugoti savo vaikus nuo romantinės meilės kančios ir beprotybės. 1954 m. E. Levanienė, Vilniaus pedagoginio instituto katedros vedėja, rašė:

Daugiausia vargo tėvams ir auklėtojams sudaro paauglių ir jaunuolių įsimylėjimas, jis ir patiems kaltininkams atneša daugiau kančių, negu laimės. Įsimylėjimas pasireiškia staigiai atsiradusiu ir labai stipriu potraukiu į priešingos lyties asmenį. Susitikimas labai sujaudina, sukrečia, užtemdo protą, sutrikdo sveiką nuovoką ir orientaciją. Atsiskyrimas nugramzdina į apatiją, liūdesį ir ilgesį. Tokioje būsenoje jaunuolis visai negali mokytis, sunkiai ir kitą darbą atlieka. Šis jausmas yra trumpalaikis.³²

28 Marijos Bilevičiūtės–Vasiliauskienės dienoraštis. D. I., 1922–1925, Lietuvos mokslų akademijos Rankraščių skyrius, f. 205–205, l. 52.

29 A. Griginis, „Jaunos šeimos istorija“, *Komjaunimo tiesa*, 1946 09 25.

30 *Ibid.*

31 I. Mikšytė, „Dar kartą apie meilę“, *Jaunimo gretos*, 1954, Nr. 7, p. 13.

32 E. Levanienė, „Berniukų ir mergaičių draugystė“, *Tarybinė moteris*, 1954, Nr. 11, p. 18.

Tuo metu penkiolikametė Bronė Sopiėnė (g. 1941) jau turėjo aiškias seksualinio elgesio nuostatas, atitinkančias sovietinę pedagogiką. Prisimindama draugystę su būsimu vyru, moteris pasakojo:

Aš buvau aštuntoje klasėje, kai jis, vienuoliktokas, atkreipė į mane dėmesį. Mūsų draugystė buvo tokia naivi, tokia nekalta. Aš turėjau tokį įsitikinimą, kad mokinėms negalima bučiuotis su berniukais. Ir aš tai ištesėjau, nors mes labai rimtai draugavome. Net kai jis tapo studentu ir atvažiudavo manęs aplankyti, aš vis tiek savo principų laikiausi. [...] Aš buvau trečiame kurse, kai už jo ištekėjau.³³

Tame pačiame straipsnyje Levanienė taip pat minėjo, kad tikros meilės požymis yra gilus noras ją nuslėpti. Tuomet, pasak pedagogės, tai gali būti rimtas ženklas, kad meilė yra pastovi, tęsis ilgai ir baigsis vedybomis³⁴. Panašaus itin puritoniško seksualinio auklėjimo atgarsius galima rasti daugelyje tos kartos moterų biografijų. Natalija Jankauskienė (g. 1937) interviu papasakojo apie intymius savo draugės išgyvenimus: „Aš prisimenu Onutę Knecevičienę. Atėjo kartą pas mane ir kad verkia, kad verkia. Tuomet ji mokėsi amatų mokykloje ir Pijus ją pabučiavo. Ji man sako: ‚Jėzau, Jėzau, ką aš dabar darysiu, jeigu vaikas gims‘. Onutė buvo iš Alytaus vaikų namų. O aš jau žinojau, kad nuo to bučinio vaikas negims.“³⁵

Postalininė romantinė meilė ir šeima

Propagandos kova su romantine meile kaip nenuspėjama ir neprognozuojama tarpasmeninių santykių forma tęsėsi ir Chruščiovo valdymo metais. Ji ne tik apėmė emocinę romantinių santykių raišką, bet ir seksualinius santykius. Nors politinis atlydis atvėrė kiek didesnę kultūrinės, meninės ir mokslinės raiškos galimybę, tačiau seksualinis sovietinių piliečių švietimas buvo ignoruojamas. Buvo stengiamasi įtikinti ir įtikėti, kad sovietiniai piliečiai, ypač iki bus pasiruošę santuokai, apskritai nesidomi seksualiniu gyvenimu. Sąjunginė Sveikatos apsaugos

33 Iš interviu su Bronė Sopiėne 2004 m.

34 E. Levanienė, *op. cit.*, p. 18.

35 Interviu su Natalija Jankauskiene 2001 m.

ministerija ragino pedagogus ir tėvus dirbtinai neskatinti paauglių mergaičių domėjimosi seksu, nes fiziologiniu požiūriu jis neišsivysto iki moteris neperžengia 20 metų amžiaus ribą. Pasak ministerijos tarnautojų, tarybinis mokslas nustatė, kad paauglys ir seksualinis potraukis yra du natūraliai nesuderinami dalykai³⁶.

Per visą Chruščiovo valdymo laikotarpį seksualinio gyvenimo aspektus gaubė tylą. Seksualinio pobūdžio klausimai spaudoje pradėti minėti tik po 1968-ųjų. Tarp 1968–1976 m. apie juos buvo užsiminta trijuose leidiniuose, o Sigmundas Freudas sovietinei propagandai asocijavosi su ištvirkusiu gyvenimo būdu. Pirmą kartą po karo mokslinėje spaudoje jo pavardė paminėta 1960-ųjų pabaigoje³⁷. Populiarus rusų filmas „Kai medžiai buvo dideli“ (1962) įkūnijo sovietinės ideologijos reikalavimą sekso atžvilgiu: filmo herojai Nataša ir Lionia po sutuoktuvių miega atskirai ir negalvoja apie intymius santykius³⁸. Atrodo, kad ideologijos tikslas propaguoti sovietinio tipo romantinę meilę ir drauge neigti seksualinį švietimą kėlė priešingą reakciją. Visuomenės dėmesys seksualinio pobūdžio klausimams, priešingai, sulaukdavo ypatingo dėmesio ir sujudimo. Pasak Vladimiro Shlapentokho, kai 1960-ųjų pradžioje rusų poetas Jevgenijus Jevtušenko išspausdino savo eilėraštį, prasidedantį žodžiais „lova buvo nepaklota“, ši frazė sukėlė visuotinę sensaciją³⁹. Aistringa romantinė meilė laikyta pavojinga ir apskritai nenormalia žmogaus būkle. K. Daukšas baisėjosi, kad sovietiniai jaunuoliai tokio emocinio afekto būsenoje galėtų kurti šeimas ir gimdyti vaikus⁴⁰.

Seksualinės patirties neigimas buvo tik vienas iš kelių uždavinių eliminuojant klasikinę romantinę seksualinės meilės paradigmą. Jos vietoje buvo propaguojama sovietinė meilės ir intymių tarpasmeninių santykių samprata. Siekiant šio tikslo buvo stengiamasi vaizdžiai nupasakoti nelaimės, kurios neišvengiamai lydi romantinius seksualinius jausmus. 1955 m. Vilniaus pedagoginio instituto Filosofijos katedros vedėjas S. Pakalnis populiariame žurnale *Jaunimo gretos* rašė:

36 Kristin Roth-Ey, “‘Loose Girls’ on the Loose?: Sex, Propaganda and the 1957 Youth Festival”, in: *Women in Khrushchev Era*, ed. by Melanie Ilič, Susan E. Reidf and Lynne Attwood, Palgrave: 2004, p. 12, p. 88.

37 Vladimir Shlapentokh, *op. cit.*, p. 50, 55.

38 Josephine Woll, *Real Images: Soviet Cinema and the Thaw*, London, New York: I.B. Tauris Publishers, 2000, p. 187.

39 *Ibid.*, p. 53.

40 K. Daukšas, „Apie šeimos patvarumą“, *Tarybinė moteris*, 1959, Nr. 10, p. 12.

Prisimenu tokį atsitikimą. Viena Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto III kurso studentė vasaros atostogų metu ekskursijoje susipažino su „idealiu“ vaikinui, anot jos, „džentelmenu“. Nors ir neilga buvo ta kelioninė draugystė ir meilė, tačiau vargšė studentė buvo tiek jos apakinta, kad nieko daugiau nebematė kaip tiktai „jį“. Kada „idealus džentelmenas“ ko nors užsigeisdavo – ji tuojau jam to atnešdavo, o kada jis, prasigėręs su draugais, ėmė kalbėti apie pinigus – jinau atidavė jam visus savuosius ir dar pardavė savo laikrodėlį.⁴¹

Propagandos išgalvoti ar tikrai egzistuojantys spaudos skaitytojai siuntė žurnalų redakcijoms laiškus ir skubėjo perspėti dėl aistringos meilės pavojų santuokai. Skaitytoja M. Garmuvienė žurnalui *Tarybinė moteris* apie skubotų vedybų pasekmes pasakojo:

Lengvabūdiškos meilės pasekmės taip pat būna liūdnos. [...] Veronika, neseniai baigusi vidurinę mokyklą, o vyras – iš kitur atvykęs, zootechnikas. Vos atvažiavęs, jis pasisukinėjo po vakarėlius, susipažino su mūsų Veronika, netrukus brakšt ir susituokė su ja. Pusę metų jaunieji gyveno neblogai, paskui pradėjo pyktis.⁴²

Tačiau ideologijai sunkiai sekėsi visiškai eliminuoti aistringus romantinius jausmus iš žmogiškosios vertybių sistemos. Nepaisant propagandos, kad tokie jausmai bereikšmiai ir pavojingi, vyrai ir moterys neišvengiamai juos patirdavo. Siekdama šią kliūtį panaikinti, nuo 6-ojo dešimtmečio pradžios propagandinė spauda įtikinėjo, kad kelyje į „tikrąją“ meilę žmogus turi įveikti sunkų išbandymą – nevaldomą, neprotingą ir naivią romantinę meilę. Pasak ideologų, reikia būti stipriam, išgyventi ją ir sulaukti jos pabaigos. Tuomet šios pergalės akivaizdoje sovietinis žmogus bus pasirengęs „tikrajai“ meilei ir šeimai. 1955 m. poetas Eugenijus Matuzevičius aiškino apie parazitišką meilės prigimtį: „Gyvenime, meilės istorijose pasitaiko nemaža kančių, sielvarto, žemo ir negarbingo elgesio. Ir dažniausiai tokių istorijų priežastis būna labai lengvabūdiška, tiesiog paraziatiška pažiūra į meilę, į moterį, į vyro ir moters santykius.“⁴³ Rašytojas Vytautas Petkevičius kvietė net nemėginti išsisukinėti ir pasislėpti nuo aistringos meilės ir

41 S. Pakalnis, *Jaunimo gretos*, 1955, Nr. 11, p. 23.

42 M. Garmuvienė, „Gerbiamoji redakcija!“, *Tarybinė moteris*, 1958, Nr. 2, p. 13.

43 Eugenijus Matuzevičius, „Meilę reikia branginti ir saugoti!“, *Jaunimo gretos*, 1955, Nr. 7, p. 19.

kančios, nes vis vien ją reikės išgyventi. Pasak rašytojo, ieškodami palengvinimo savo meilės kančioms, žmonės nusikalsta moralės (komunistinės?) principams. Susirūpinusiam skaitytojui Viktorui L. jis patarė:

patikėkite, patarimais Jūs vis tiek nebūsate sotus. Turėsite mylėti ir spręsti pats. Ir pats kentėsite nusivylęs arba apviltas, nes neišjausta ir neišgyventa meilė pigesnė už tuščiaavidurį barškaliuką. Meilė neapkenčia jokių išskaičiavimų. Ji neieško naudos. Ji taurina žmogų. Ji moko aukotis. Ji priverčia negalvoti apie save.⁴⁴

Pasiremdamas mokslu, gydytojas Č. Grizickas žurnale *Mokslas ir gyvenimas* taip pat tvirtino, kad kelyje į „tikrąją“ meilę jaunuolių laukia ilgas išbandymų kelias, kurį jie turi praeiti⁴⁵. Kita vertus, propagandininkai apdairiai riboja aistringos romantinės meilės patyrimų skaičių – esą jų negali būti apie dešimt ir pan. Antraip besikartojanti aistra virs vaidyba, melu ir apskritai neliks jokių jausmų, o būtent juos ideologai saugojo „tikrajai“ meilei. Be to, pragmatiškai pastebėta, kad besikartojanti aistra vis tiek kartoja tuos pačius žodžius, priesaikas ir įsipareigojimus⁴⁶.

Nors propaganda siūlė gana griežtai riboti romantinės meilės skaičių, bet skatino būtinai ją išgyventi, o išgyvenus – pamiršti. Spauldoje buvo nuolat primenama, kad aistra ir meilė „iš pirmo žvilgsnio“ nėra tikroji meilė, kurios pagrindu sovietinis žmogus gali kurti šeimą. Atrodo, kad optimaliu seksualinės romantinės meilės nukenksminimo receptu tapo drąsus meilės suteiktų kančių išgyvenimas ir jos atsisakymas. Tolesnis sovietinio žmogaus žingsnis turėjo būti santuoka. 1955 m. K. Klimavičius dienraštyje *Komjaunimo tiesa* įvardijo šią jausmų trajektoriją kaip siektiną moralinę vertybę:

Man atrodo, reikalas čia tas, kad kurdami šeimą pagal meilės įstatymą, jaunieji draugai kartais neteisingai ją supranta, vadina meile tai, kas iš tikrųjų yra visai ne meilė. Kai kurių žmonių, nors ir turinčių visas galimybes kurti šeimą, mylėti, moka kančių „įsimylėti iš pirmo žvilgsnio“; sąmonėje dar yra daug savininkiškumo, menko egoizmo, savimeilės. Tie žmonės neturi jokios teisės į tokį kilnų ir brangų jausmą, kuris vadinasi meilė. Jie neturi tos didžios tarybinio žmogaus moralinės vertybės, kuri vadinasi pastovumu meilėje.⁴⁷

44 Vytautas Petkevičius, „Jūsų žodis, Viktorai!“, *Jaunimo gretos*, 1966, Nr. 1.

45 Č. Grizickas, „Jaunystės problemos“, *Mokslas ir gyvenimas*, 1966, Nr. 10, p. 33.

46 A. Baltrūnienė, „Ne, nefantazija“, *Jaunimo gretos*, 1963, Nr. 8, p. 16.

47 K. Klimavičius, „Meilė puošia žmogų“, *Komjaunimo tiesa*, 1955 03 25.

Propagandiniuose to meto filmuose romantinės meilės pabaigą neretai skatindavo ir priartindavo mirtinės mylimojo nuodėmės atradimas. Šia propagandine kryptimi dirbo tiek sąjunginės kinematografijos meistrai, tiek vietiniai. Lietuvių filme „Tiltas“ herojė Rūta atsisako aistringos meilės dėl mylimojo „skurdžios sielos“. Kino kritikai džiaugėsi, kad filmas visapusiškai ir talentingai atskleidė „tikrąją“ meilę; 1957 m. N. Solovjovas apie jį rašė:

Puikiai atskleidžiama meilė lietuvių rašytojo Dovydaičio scenarijuje „Tiltas“: Gydytoja Rūta susipažino su Romualdu, jis jai patiko, ji ruošėsi tapti jo žmona. Į tą jausmą, kurį jai reiškė Romualdo brolis Algirdas, Rūta negalėjo atsakyti tuo pačiu, nors ir gerbė jį. Kai prasidėjo karas, Rūta pamatė, kad broliai eina skirtingais keliais. Romualdas svajoto tik apie pralobimą. Jis jos akivaizdoje pasirodė skurdžios sielos žmogus. Pradinis jausmas Romualdui pamažu užgeso, jį pakeitė didelis, įsisąmonintas, šviesus meilės jausmas Algirdui, tikrajam žmogui.⁴⁸

Aistringą meilę klasiniam priešui veikėjai taip pat sėkmingai įveikdavo, net jei santuoka būdavo įteisinta. Populiariame rusų filme „Liubov Jarovaja“ (1953) filmo herojė nugalė aistrą savo vyrui buožei⁴⁹.

„Tikroji“ meilė sovietinėje vertybių skalėje

Sovietinės ideologijos vertybių sistemoje šeimos sukūrimas bylojo apie visiškai naują tarpasmeninių santykių etapą poros gyvenime. Santuoka žymėjo seksualinės aistros pabaigą, bet, pasak ideologų, atvėrė kelius „tikrajai“ meilei. 1956 m. laikraščio *Komjaunimo tiesa* straipsnyje „Apie šeimos laimę“ A. Levšinas preciziškai atskyrė du meilės etapus: apgaulingą meilę, kurią reikia nugalėti, ir „tikrąją“: „Daugelis jaunuolių siaurai, vienpusiškai vertina, įsivaizduoja tokio sudėtingo žmogaus jausmo, kaip meilė, vystymąsi. ‚Aukščiausiu tašku‘ laikomas prisipažinimas meilėje, o sutuoktuvės vertinamos kaip ‚laiminga pabaiga‘. Tuo tarpu santuoka ne užbaigia, o atveria naują etapą jausmų vystymesi.“⁵⁰

48 N. Solovjovas, „Meilė – tai jausmas, širdis ir protas“, *Komjaunimo tiesa*, 1957 05 07.

49 Kristin Roth-Ey, *op. cit.*, p. 81.

50 A. Levšinas, „Apie šeimos laimę“, *Komjaunimo tiesa*, 1956 09 22.

Tačiau naujai ideologinių vertybių sistemai pagrįsti neužteko vien įvardyti du skirtingus meilės etapus. Tam, kad propaganda būtų įtikinama, derėjo detalai apibūdinti „tikrąją“ meilę ir jos gerąsias puses. Šiuo atveju propagandos apibrėžimai buvo itin abstraktūs ir sunkiai pritaikomi realiame gyvenime. Tema laikyta pakankamai svarbia, tad jai būdavo skiriami net pagrindinio dienraščio *Tiesa* vedamieji. Apibūdindami „tikrąją“ meilę, straipsnių autoriai kalbėjo apie „gražius jausmus“, „skaidrias ir aukštas emocijas“ bei „jausmelių surogatą“ kaip „tikrosios“ meilės priešpriešą⁵¹. *Tiesos* vedamajame galėjai skaityti:

Iš darbo ir žygdarbių mes sprendžiame apie žmogaus jausmus, iš jų pajuntame, koks yra mylinčios širdies didingumas ir kokia yra meilės jausmo galia, kurios niekas, jokie sunkumai, jokie bandymai, jokie pergyvenimai negali įveikti, susmulkinti, išniekinti. [...] Meilė jiems (tarybiniais žmonėms) ne žaislelis, ne nuogas instinktas, o dvasinė jėga, įkvėpianti žygiams.⁵²

Nors „tikrosios“ meilės pateikimas visuomenei buvo patikėtas beveik visų sričių specialistams, tačiau jos apibrėžimuose pilna prieštaravimų. Autoriai pripažindavo, kad meilė turi būti spontaniška, bet drauge ir racionali; karšta, bet ir ne akla. Anot teisininko T. Stungurio,

Kitas reikalas yra kalbėti apie liguistus meilės pasireiškimus, apie visokias kvailas, aklas meiles, kurios, žinoma, negali būti akstinu šeimai sukurti. Tačiau tikra, gili meilė yra būtinas pagrindas šeimai sukurti ir darniai gyventi. Galima išvesti griežtą taisyklę: be meilės nereikia ir šeimos. Tačiau kad šeima būtų patvari, meilė turi turėti realų pagrindą: kad sutuoktiniai būtų vienas antro verti, kad jie turėtų aukštų bendrų siekių, kad atitiktų jų amžius.⁵³

Kita vertus, sovietinė spauda aiškiai nurodė, kad „tikroji“ meilė nėra vien asmeninis vyro ir moters reikalas. Lygiai kaip sovietinei ideologijai buvo pavojingas „menas menui“, taip ir meilė pati sau egzistuoti negalėjo. Jau minėta Vilniaus pedagoginio instituto dėstytoja Levanienė teigė, kad „Tarybinių jaunuolių meilė ir draugiškumas nėra vien tik jų asmeninis reikalas. Draugystė privalo padėti ak-

51 „Kilnūs ir taurūs tarybinio žmogaus jausmai“, *Tiesa*, 1960 01 10.

52 *Ibid.*

53 T. Stungury, „Vedybos – rimtas žingsnis“, *Tarybinė moteris*, 1959, Nr. 12, p. 12–13.

tyviai, kūrybingai dalyvauti komunistinės visuomenės statyboje⁵⁴. Neretai respublikinė spauda publikavo itin jausmingus, bet drauge gąsdinančius „tikrosios“ meilės apibūdinimus: sovietiniam žmogui buvo privaloma perprasti jos paslaptis, kitaip jis rizikavo likti neišsilavinęs ir nekultūringas. 1964 m. G. Sabaliauskaitė žurnale *Švyturys* perspėjo: „Muzikoje, dailėje sukaupti didžiuliai lobiai. Daugelis genijų pašventė visą savo gyvenimą meilei apdainuoti. Nemylėdama Tu niekada iki galo nesuprasi simfonijos, į paveikslą žiūrėsi amatininko akimis.“⁵⁵

7-ojo dešimtmečio viduryje meilė pradėjo atrodyti kaip beveik nepasiekiamas tikslas eilinių žmonių gyvenime ir imta suvokti itin abstrakčiai. Tarpasmeniniuose vyrų ir moterų santykiuose meilės sinonimais vis dažniau tapdavo pasitikėjimas, pagarba ir ištikimybė. Pasak Shlapentokho, 1972 m. estų sociologų atliktos viešosios nuomonės apklausos duomenimis, jaunavedžiai Estijoje meilę laikė tik penktuoju jų santuokos motyvu; svarbiausios vedybų priežastys buvo pragmatiški kasdieniai siekiai⁵⁶. Ne tokie rafinuoti kaimo žmonės vedybinius santykius taip pat traktavo itin pragmatiškai arba, priešingai, itin abstrakčiai. Juzefa Aišmantienė (g. 1926), interviu paklausta apie vedybinį gyvenimą, atsakė: „23 metus pragyvenom...karvę nusipirkom...“⁵⁷ Marytė Karpavičiūtė-Sadūnienė (g. 1934) interviu taip pat pasakojo, kad būsimo vyro dvasinės savybės nulėmė jos pasirinkimą: „Man nesvarbu vyro išorė, ar jis gražus, ar turtingas. Išorėje svarbu, kad būtų tvarkingas, neapsileidęs. Labiausiai vertinau vyro dvasingumą. Žiūrėjau, kaip jis gerbia savus ir kitus žmones.“⁵⁸

Pasak sovietinės propagandos, „tikroji“ meilė turėjo žmogui ypatingos gailios. Ji galėjo sustiprinti įsimylėjusio asmens fizines ir dvasines jėgas, įkvėpti jį bet kokiems darbams⁵⁹. Kita vertus, „tikroji“ meilė negalėjo apimti visos žmogaus esybės, būti pernelyg aistringa, fatališka ir akla. Sovietinė meilės samprata buvo paremta pagarba mylimam žmogui, pareigingumu, pastovumu, asmeninės laimės atsisakymu, pasišventimu ir aukojimusi mylimajam⁶⁰. Atrodo, kad ramus

54 E. Levanienė, *op. cit.*, p. 18

55 G. Sabaliauskaitė, „Tave aplankė meilė“, *Švyturys*, 1964, Nr. 14, p. 21.

56 Vladimir Shlapentokh, *op. cit.*, p. 45.

57 Interviu su Juzefa Aišmantiene 2002 m.

58 Interviu su Maryte Karpavičiūte-Sadūnaite 2005 m.

59 O. Poškienė, „Tu ir santuoka“, *Tarybinė moteris*, 1969, Nr. 6, p. 10.

60 M. Sluckis, „Meilės ir fiziologiniai instinktai?“, *Tiesa*, 1959 10 18; I. Sodaitytė, „Nepinkime meilei vainikų“, *Tiesa*, 1959 11 29; „Kilnūs ir taurūs tarybinio žmogaus jausmai“, *Tiesa*, 1960 01 10; Josephine Woll, *op. cit.*, p. 32.

dviejų žmonių prierašumas ir draugystė tapo idealiu sovietinės „tikrosios“ meilės pavyzdžiu. Aldona Kvedarienė (g. 1955), ištekėjusi 1970-ųjų viduryje, panašiai apibūdino romantiškiausią savo meilės etapą: „Mes tada vaikščiojom diena dienon čia Vilniuje, labai gražiai vaikščiojom už rankelių susikabinę 2 metus. Rugpjūčio 9 dieną buvo vestuvės ir mes labai gražiai už rankų susikabinę šituo platonišku jausmu ir apsiženijom. Man atrodė, kad dvasinis ryšys yra svarbesnis už bet kokį kūnišką.“⁶¹

Sąjunginė *Komjaunimo tiesa*, pasiremdama 1961 ir 1962 m. atliktomis jaunimo apklausomis, teigė, kad dauguma sovietinių žmonių teisingai supranta „tikrąją“ meilę. Apklaustos liudijo, kad jaunimas smerkė santuokas aistringos (neiškentėtos) meilės pagrindu ir piktinosi, kad vis dar tuokiamasi dėl netinkamų motyvų. Kartu apklausoje dalyvavę piliečiai reikalavo didesnės valstybės pagalbos šeimoms⁶². Tačiau tuo pat metu visuomenę kamavo dvejonės, ar sugebama atpažinti „tikrąją“ meilę. Grožinės literatūros kūrinių ir meninių filmų herojai (pavyzdžiui, rusų filmas „O jeigu tai meilė?“; 1960) sutrikę prisipažindavo nesuprantą intymių santykių prasmės ir reikšmės bei maną, kad galbūt jau pražiopsojo „tikruosius“ jausmus. Regis, patys propagandininkai buvo bejėgiai atsakyti į panašius klausimus. 1965 m. *Jaunimo gretų* redakcija į abejonių kamuojamą skaitytojo Dainiaus klausimą tegalėjo atsakyti abstrakcija: „Ne kartą Dainius klausė pats save, ar tai meilė. Meilės negalima nei aprašyti, nei išpasakoti. Meilė, kaip ir muzika, tik pajaučiama.“⁶³

Atrodo, kad paskutiniaisiais 7-ojo dešimtmečio metais romantinė seksualinė meilė vis dažniau buvo tapatinama su materialiniais ar ideologiniais interesais. Rusų sociologas J. Riurikovas bene pirmasis atkreipė dėmesį į aistringos romantinės meilės eliminavimą ir jos panišką baimę sovietinėje kultūroje. Nedrąsiai pasiremdamas autoritetais, Riurikovas mėgino įtikinti, kad meilė ne visada yra šeimyninė idilė ir ją dažnai lydi sukrėtimai, o „idealus žmogus būna toks, koks būna mylėdamas“⁶⁴. Čia dar neabejojama sovietinės šeimos kūrimo motyvais, tačiau atrandama niša aistringai seksualinei meilei egzistuoti. Ji pradeda suvokti ne kaip nemalonus ir nebrandus etapas į santuoką, bet kaip viena svarbiausių žmogiškųjų emocijų. 8-ajame dešimtmetyje pradėjo kurtis ir pirmieji medicinos

61 Interviu su Aldona Kvedariene 2002 m.

62 *Women in Khrushchev Era*, p. 12.

63 A. Mockus, „Viskas apie meilę“, *Jaunimo gretos*, 1965, Nr. 12, p. 30.

64 J. Riurikovas, „Mįslingiausias jausmas“, *Jaunimo gretos*, 1969, Nr. 1, p. 25, 30–31.

centrai Vilniuje, Rygoje, vėliau Peterburge, skirti žmogaus seksualiniam elgesiui tirti. O 1978 m. viešosios nuomonės tyrimas Estijoje atskleidė, kad apie 82 proc. jaunuolių ir 71 proc. merginų lytiškai santykiavo iki santuokos⁶⁵.

„Tikrosios“ meilės koncepcija buvo suformuluota stalininės ir chruščiovinės šeimos politikos rėmuose. Ji siekė supaprastinti seksualinę kultūrą ir kaip galima labiau sutapatinti seksualinę patirtį su reprodukcija, o ne emocijomis. Tačiau „tikrosios“ sovietinės meilės principai, imperatyviai mokę izoliuoti aistringus romantinius išgyvenimus nuo santuokos ir jos motyvų, nepajėgė atsakyti į visuomenės keliamus klausimus, tad 8-ojo dešimtmečio pradžioje ėmė užleisti savo pozicijas.

Romantic Love as a Social Policy

Summary

Right after the Socialist revolution in 1917, the Soviet family policy excluded the idea of lasting marriage, thus, releasing Soviet people from compatibility of romantic love with marriage. Being more interconnected with marriage but not family life, and not being restrained nor bothered by any pragmatic commitments, romantic love and passion of the time could take advantage of passing through the natural course of its own stages without a fearful look ahead. However, since the middle of the 1930s a message of stable, long-term marriage has been coming from Stalin's leadership, and the decrees and laws in 1936 and 1944 indicated a shift from the former marriage strategy in the Soviet Union. Right after World War II, the policy of "strengthening the family" became absolutely clear to the post-war Soviet population, and the Party's campaign against divorce and abortions (1955) put romantic love and marriage as an institution on strictly utilitarian and collectivist principles. The article explores reconfiguration of romantic love as a social policy in the post-war Soviet Lithuanian society.

Key words: romantic love, Soviet, social policy, family policy, sexual culture.

65 Vladimir Shlapentokh, *op. cit.*, p. 55.